

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ГЕОЛОГО-ГЕОГРАФСКИ ФАКУЛТЕТ
Книга 2 – ГЕОГРАФИЯ
Том 114

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”
FACULTY OF GEOLOGY AND GEOGRAPHY
Book 2 – GEOGRAPHY
Volume 114

ТИПОЛОГИЧНА КЛАСИФИКАЦИЯ НА СТРАНИТЕ В СВЕТА КЪМ 2020 г.

МАРИН РУСЕВ, ХРИСТО ДОКОВ

Катедра „Регионална и политическа география“
e-mails: rusevm@gea.uni-sofia.bg; h.dokov@gea.uni-sofia.bg

Marin Roussev, Hristo Dokov. TYPOLOGICAL CLASSIFICATION OF THE WORLD'S COUNTRIES AS OF 2020

The major aim of this paper is to present an up-to-date typological classification of the world's countries based on authors' own approach and methodology that imply the contemporary conceptual framework and paradigm of development. The study overviews the evolution of the concepts and understandings related to well-being, and provides critical analysis of some previous attempts to group countries in certain categories and define global spatial development patterns. A special focus is set on composite indexes that, despite being widely criticized, remain a major tool of development geography and regional geography to measure the overall prosperity of the countries.

The presented classification is based on identifying some key quantitative and qualitative criteria and indicators that collectively are able to provide a holistic approach to comparing and classifying the different countries based on their current development and prosperity levels. The typological classification covers 190 countries dividing them conditionally into 4 major types, with additional sub-types conceptualized in some of the groups. The results attest clearly the existing disbalances in the complex development at the global and macro-regional level and provide a solid base for conducting in-depth comparative analyses between countries and regions. Thus, our study, results and conclusions could be used within different contexts: as an instrument for evaluating the overall economic efficiency; as a tool for building multidimensional spatial development models; as a reference point for conceptualizing differentiated policies at the different territorial levels.

Key words: classification; typology; world's countries, regional geography, well-being, prosperity, composite indexes.

УВОД

Страните в света се отличават с разнообразни природни, демографски, икономически и политически характеристики. Няма страни в света, които да се отличават с абсолютно еднакви параметри. Могат да се отбележат само определени сходства по ограничен набор от общи критерии. В този смисъл всяка типологичната класификация на страните е условна, като се основава равнопоставено както на сходствата, така и на различията между тях на глобално или регионално ниво.

Традиционно понятието „тип“ се използва за обозначаване на определен вид, образец или модел предмети, явления или процеси, които имат общи белези. Под класификация обикновено се разбира системно подреждане на предмети, явления, процеси или понятия по класове, родове или типове. В синонимен смисъл класификацията може да се разглежда като подбор, степенуване или разпределение. Така чрез понятията тип, типология и типологичен; клас и класификация се цели групиране на сходни по своите географски (природни и/или обществени) характеристики страни. Типологичната класификация е един от главните методологични подходи в регионалната география като цяло и странознанието в частност. Чрез него могат да се синтезират ключови характеристики и правят оценки на комплексна база, да се извършва задълбочен сравнителен анализ, както и да се разкриват пространствени закономерности и модели.

КРИТЕРИИ, ИНДИКАТОРИ И ПОКАЗАТЕЛИ ЗА ТИПОЛОГИЗИРАНЕ НА СТРАНИТЕ

Всяка класификация изисква да се използват специфични критерии, индикатори и показатели. Критериите са признаци, чрез които се обозначава обликът на отделните страни – това, което ги отличава съществено или е белег за сходства между тях. За да се характеризират и анализират отделните страни по определен критерий, необходимо е да се дефинират подходящи индикатори и да се използват съответни показатели (табл. 1).

Основни критерии, индикатори и показатели за типологична класификация на страните
Main criteria, indicators and measures for a typological classification of countries

КРИТЕРИИ	ИНДИКАТОРИ	ПОКАЗАТЕЛИ
Географско положение, природна и социално-икономическа привлекателност	Достъпност	<i>Брой съседни държави; Разстояние до речни и морски пристанища (км и време за достъп); брой железопътни линии и автомагистрали, пресичащи държавните граници; въздушен/морски/железопътен и автомобилен достъп до водещи световни икономически центрове (км и време за достъп) и др.</i>
	Природни особености	<i>Средна надморска височина (м); относителен дял на горите спрямо общата площ на страната (%); средни, максимални и минимални температурни стойности (°C); валежи – средни количества (мм) и годишен ход; време на снегозадръжане (дни/месеци) и др.</i>
	Привлекателност	<i>Миграционен баланс (имиграция – емиграция) и миграционна политика; туристически баланс (активен – пасивен туризъм); среден годишен брой външни туристи на 1000 жители от населението; дял на туристическите постъпления от БВП на страната (%); дял на външните инвестиции от БВП на страната (%); Особенности на политическото устройство – разделение на властите, граждански права и др.</i>
Роля за съвременното световно развитие	Пространствен потенциал	<i>Обща площ на територията/акваторията в км², мили² или относителен дял от света (%)</i>
	Демографски потенциал	<i>Общ брой население или относителен дял от света (%)</i>
	Икономически потенциал	<i>Общ БВП в долари/евро или относителен дял от света (%)</i>
	Научно-технически потенциал	<i>Общ брой или относителен дял на специалистите с висше образование (% от населението на страната или % от общия им брой в света); общ размер на средствата за образование или относителен дял (% от бюджета; % общия БВП или % от общия им размер в света)</i>
	Военен потенциал	<i>Общ размер или брой по отношение на: военни разходи, военнослужещи, танкове, самолети и други или относителен дял от света (%)</i>

КРИТЕРИИ	ИНДИКАТОРИ	ПОКАЗАТЕЛИ
Степен на социално-икономическо развитие	Качество на живота	<i>Осъществен (или неосъществен) демографски преход; средна продължителност на живота на населението (години); грамотност на населението (%); БВП на човек от населението (долари/евро), Индекс на човешко развитие и др.</i>
	Демографска, икономическа плътност и степен на урбанизация	<i>Среден брой жители на км²/мили²; среден БВП на км² или на мили² (долари/евро); относителен дял на населението, живеещо в най-големите 3/5/10/50... града (%)</i>
	Инфраструктурна изграденост	<i>Среден брой автомобили на 1000 души население; средна дължина на жп линиите и автомагистралите на единица площ (км/мили на 1000 км²/мили²); относителен дял на териториите, заети от селищна, транспортна и друга инфраструктура спрямо общата площ на страната и др.</i>
	Други...	<i>Съотношения между БВП, създаван в първичен, вторичен, третичен сектор в %; търговски баланс и структура на износа/вноса и др.</i>
Културна идентичност	Расова/етническа/езикова/религиозна принадлежност	<i>Преобладаващи: расов тип или подтип; езиково семейство или група; религия или религиозно направление</i>
Социална структура	Съотношения между основни социални групи	<i>Относителен дял в % на: селско/градско население; земеделски/промишлени работници; военнослужещи; неграмотно население; безработни и др.</i>
Стопанска ефективност	Финансово-икономическа	<i>Външен дълг и валутни резерви като % от БВП; БДС и др.</i>
	Социално-икономическа	<i>Заетост; покупателна способност и др.</i>
	Еколого-икономическа	<i>Използване на полезни изкопаеми за единица БВП; вредни емисии за единица БВП; Енергиен/Въглероден/Екологичен отпечатък и др.</i>
Други	.....	.....

За типологична класификация на страните могат да се използват редица конкретни географски, културно-политически, социално-икономически и други критерии. Едни от най-разпространените географски критерии са географско положение, големина на територията, природоресурсен потенциал на страната, състояние на околната среда и др. Съответни показатели са географски координати, площ, пространствена достъпност, хидроклиматични, почвено-растителни характеристики и др. Много от тях са свързани с използването на универсални обществени научни критерии, индикатори и показатели: демографски, икономически, историко-политически и др.

Сред най-важните културно-политически критерии за типологична класификация на страните са цивилизационното наследство, културно-политическите традиции, значимостта на страната за световното развитие, обществено-политическите отношения, стереотипите в поведението на населението и др. Класификацията на страните по тези критерии е условна, тъй като те трудно се измерват с конкретни показатели. Относително добра представа за културно-политическата типологична класификация на страните дават показатели като форма на управление, модел на културно-политическо развитие, расово-етническа принадлежност на населението, език, религия и т. н. Например съвременният цивилизационен облик на страните от Северна и Южна Америка, Австралия, Нова Зеландия и други е резултат от културно-историческото влияние на европейските страни. Негови носители стават преселниците от Европа. Това е причината Австралия и Нова Зеландия често да бъдат обозначавани като представители на Запада, независимо че се намират на юг от Екватора, в най-източната част на Източното полукълбо, и са доста отдалечени от водещите центрове, където се зараждат основите на съвременната глобализация и т. нар. „модерен свят“.

Икономическите критерии са едни от най-използваните при съвременните типологични класификации на страните. Чрез тях се характеризират моделът на развитие, потенциалът и водещите сектори на стопанството, производствената специализация, външната икономическа активност и др. От икономическите показатели най-често се използват БВП, БНП, темпове на нарастване на brutния продукт, търговски баланс, външен дълг, инвестиции. Всеки от тях дава възможност за оценяване степента на социално-икономическо развитие на определена страна, но само комплексното им отчитане е гаранция за обективност на оценката.

Под модел на развитие в дадена страна се разбира конкретното съчетание от принципи и политики за реализиране на главните обществени цели – степен на държавна намеса в икономическата област, водещи принципи за формиране на бюджета, данъчната и инвестиционната политика, външни търговско-икономически и политически приоритети и др. Моделите на развитие са силно зависими от вътрешна и външна икономическа, социална, политическа или екологична конюнктура, поради което е възможно често да търпят определени корекции.

Социално-демографските критерии дават възможност за класификация на страните според техния демографски потенциал, движение и структура на населението, жизнен стандарт и др. Най-използваните социално-демографски показатели са брой, движение, темпове на нарастване, структура, доходи, покупателна способност на населението.

Голяма част от посочените критерии, индикатори и показатели са условно разграничени. За да се добие по-реална представа за спецификата на определена страна е необходимо да се използват и относителни показатели. Те

се изчисляват като отношение между традиционните абсолютни показатели. Примери за това са демографска гъстота, икономическа плътност, доходи на населението, икономическа ефективност на стопанството, относителната консумация на енергия, степента на автомобилизация и много други.

Все по-важни за съвременното развитие критерии са осигуреността с природни ресурси, степента на антропогенен натиск върху природните системи, екологичната ефективност на стопанството, образоваността на населението, средната продължителност и качеството на живота. Като модерни показатели в това отношение през последните десетилетия все по-често се използват: потребление на природни ресурси за единица брутен продукт; относително замърсяване за единица брутен продукт, на човек от населението или на единица площ; химическо натоварване на единица обработваема земя; Индекс на човешко развитие (ИЧР), Индекс на качеството на живота (ИКЖ) и др. Посочената група показатели има специфично значение от гледна точка на концепцията за устойчиво развитие (Русев, Колев 2003; Русев 2005).

Класификацията на страните само по един критерий/индикатор/показател, колкото и свършен да е той, не дава задоволителни научни резултати. За по-голяма достоверност е необходимо оптимално съчетание между тях. Един от реалистичните подходи в това отношение е извеждането на едни критерии за определянето на главните типове страни и на други – за подтиповете. Например като най-общ критерий може да се определи културно-политическата принадлежност на страните към цивилизационните региони в света. Впоследствие като конкретни критерии могат последователно да се прилагат политическо устройство, степен на социално-икономическо развитие, жизнен стандарт, природноресурсен потенциал, екологични проблеми и много други.

АНАЛИЗ НА ПРЕДШЕСТВАЩИЯ ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ОПИТ И ЕВОЛЮЦИЯТА НА КОНЦЕПЦИИТЕ ЗА РАЗВИТИЕ

От политикогографска гледна точка страните в света могат най-общо да се разграничат на независими държави и територии с особен политически статут. На световната политическа карта днес могат да се открият близо 240 страни, като над 190 от тях са независими държави¹. Все още има и около

---

¹ Съществуват няколко основни причини за невъзможността броят на страните в света (независими държави плюс територии с особен политически статут) да може да бъде посочен с определена точност. Пример за това са Балканите. С неясен политически статут в нашия район е бившата югославска република Босна и Херцеговина. Тя има самостоятелен политически статут в ООН, но на нейна територия всъщност функционира все още официално непризнати самостоятелно държавности. Подобна ситуация се формира в бившата съветска република Молдова. Непризнати като самостоятелни от много държави в света са Косово, Северен Кипър, Нагорни Карабах, Западна Сахара, Палестина, Абхазия, Южна Осетия, Тайван и др. Проблемът може да се задълбочи зара-

50 владения, принадлежащи на Великобритания, Франция, САЩ, Австралия, Норвегия, Нова Зеландия, Нидерландия, Дания, РЮА и Чили. Техният брой е най-голям в Северна и Южна Америка – общо 16, Океания – 15, Африка – 5. Над 10 са островните владения в близост до Антарктида.

Досега съставяните схеми за типология или типологична класификация на страните в света са резултат от различни научни подходи и фиксират определени съотношения между тях в конкретни исторически периоди. Дълго време достигнатата степен на общественото развитие се оценява предимно през призмата на БНП/БВП (вкл. на човек от населението) като основен измерител на прогреса и благоденствието на нациите. Така икономическият растеж се приема за основен фокус и цел пред развитието (Abdul Aziz и др. 2015).

Страните от Източна Европа са подвластни в продължителен период на съветската идеологическа схема, при която страните се делят на капиталистически и социалистически. Правените през този период опити за типологизация на страните следват аксиоматичното правило за предимствата на социализма. При повечето от тях преобладава използването на финансово-икономически критерии и показатели, като същевременно се пренебрегват социално-политическите и природно-екологичните (Вольский 1968; Машбиц 1981; Дмитревский 1983; Карастоянов и Колев 1984). Премахването на тоталитарните идеологически бариери пред научните изследвания през 90-те години на миналия век позволява създаването на принципно нови типологични схеми, включващи по-голям набор от критерии и показатели (Вольский 1998; Русев, Колев 2003).

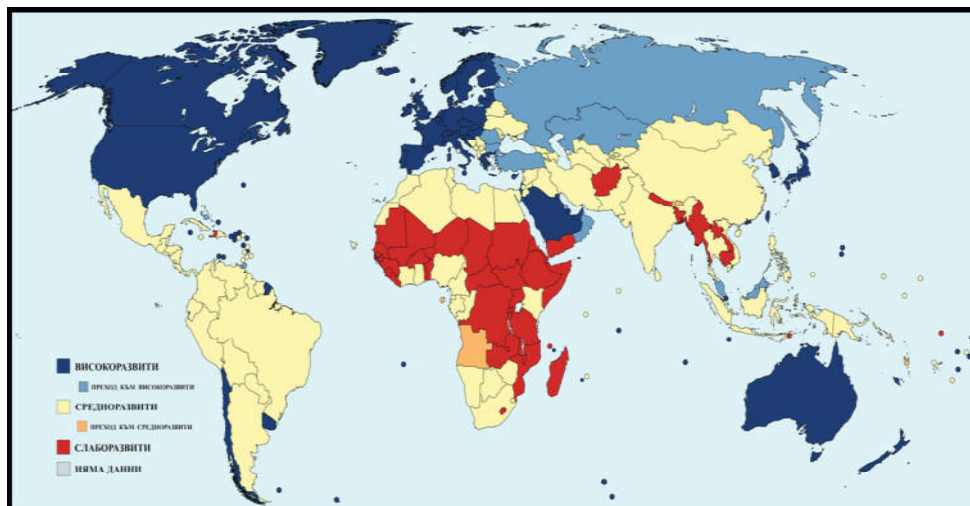
В страните от Западна Европа, както и в САЩ, още в годините след Втората световна война се наблюдава интерес към намирането на адекватни статистически методи и техники за оценка на условията на живот в различните страни. Във връзка с това има и опити за конструиране на типологични класификации, но въпреки това дълго време те имат по-скоро спорадичен характер. С разрастване дейността на ООН през 70-те и 80-те години на XX в. започва и широкото използване на предимно икономически класификационни схеми за целите на световната организация (фиг. 1). Класификационната схема на ООН (както и на някои институции като Международен валутен фонд и Световна банка) използва предимно финансово-икономически показатели, базирани на БВП (напр. БВП на човек), които са до голяма степен условни. По-реалистични са сравненията за средни доходи, основани на т. нар. „паритет на покупателна способност“. Въпреки това оценка на жизнения стандарт на населението само чрез елементарно усредняване на БВП не може да представи

ди явно или прикрито деклариран стремеж на редица части от независими държави за придобиване на пълна или частична политическа самостоятелност – Гренландия, Северна Ирландия, Шотландия, Фландрия, Каталуня, Баския, Корсика, Кюрдистан, Джамму и Кашмир, Квебек и много други.

реалистична картина за начина на вътрешно разпределение на материалните блага и дава само най-обща представа за разликите между отделни страни.

Фиг. 1. Типология на страните в света по класификационната схема на ООН – 2020 г.
Fig. 1. Typology of the world's countries according to the UN's classification scheme – 2020

Източник: UNCTAD

БВП на човек е най-често използваният обобщаващ показател за икономическо развитие и сближаване, но на практика е по-подходящ за оценка на текущото ниво и интензитет на икономическата активност, отколкото на цялостното благосъстояние, тъй като не съдържа информация за натрупаните в продължение на години блага, тяхното разпределение и използване. В специална своя резолюция Европейският парламент подчертава, че „БВП е показател за измерване на производството, но не измерва устойчивостта на околната среда, ефикасното използване на ресурсите, социалното приобщаване и социалния напредък като цяло“ (The European Parliament, 2011). Редица икономисти предупреждават, че използването на БВП като показател за общото благосъстояние е „неточно и опасно“ (Costanza и др. 2009). Мнозина автори споделят становището, че той не може да отрази адекватно реалните условия за живот, като в най-добрия случай следва да се разглежда единствено като частичен измерител в контекста на многомерната рамка за благоденствие, която обединява както икономическите, така и неикономическите аспекти на човешкия живот (Marchante, Ortega 2006; Cracolici и др. 2010; Ghislandi и др. 2019). Въпреки това, за икономически индикатор, който никога не е бил конструиран с цел да оценява националното благополучие, БВП понякога е „изненадващо успешен в предвиждането на субективното усещане за благоденствие“ (Delhey, Kroll 2013).

Независимо от посочените съображения, повечето класификации преди 90-те години на XX в. акцентират основно върху икономически фактори и индикатори, което до голяма степен стеснява парадигмата и обхвата до отделни аспекти от изучаването и оценяването на развитието. Малкото опити за изследвания на по-комплексна основа се обясняват със значителните трудности при подобен тип проучвания, свързани с изработване на методика за оценка и конкретен алгоритъм, избор на индикатори, определяне на относителните им тежести, калибриране на самия математически модел за изчисление, интерпретиране на получените резултати и т. н.

Важна индикация за надграждане на концепцията за развитие и изменения в съответната изследователска парадигма е разработеният от ООН ИЧР. Успешни опити за усъвършенстване на системата от критерии, индикатори и показатели са свързани и с използването на такива като: степен на експортна диверсификация; степен на индустриализация; степен на интегрираност в световната финансова система и др. Правят се също опити за допълнително отчитане на редица други културно-политически и социално-демографски критерии, индикатори и показатели (табл. 1).

Друг значим пробив при преосмислянето на концепцията за благополучие е свързан с трудовете на Наг (1995) и Сен (1999), в които икономическият растеж остава извън основния фокус, като развитието се отъждествява по-скоро с потенциалните ползи от този растеж, отнасящи се до повишена образование, по-добро здравеопазване и изхранване на населението, засилване на социалната кохезия и преодоляване на неравенствата (Van der Gaag 2011). Според Amartya Sen (1999) една адекватна концепция за развитие трябва да стигне далеч отвъд натрупването на богатства и свързаните с това показатели, вземайки предвид всички важни аспекти на човешкия живот (напр. икономически, социални, екологични, политически и др.). От тази гледна точка всякакви класификации на страните и оценки на тяхното представяне би следвало да обхващат повече индикатори, отразяващи пряко качеството на живот (Hobijn, Franses 2001). Динамично променящата се концептуална рамка в разбирането за благополучие, както и свързаните с нея политики, затвърждават през последните години идеята, че съвременното развитие е по същество комплексна, многомерна конструкция, която включва в себе си както обективни, така и субективни детерминанти (McGregor и др. 2015; Moreira, Crespo 2016). Многоаспектността и все по-разширената призма на концепцията за развитие налагат и търсенето на холистичен подход и комплексни методологии и модели за измерването на разликите между страните (Joshanoо и др. 2019).

В резултат на всичко това през последните години се появяват различни комплексни (агрегирани) индекси, които се разработват на базата на система от аналитични показатели, често включваща широк набор от социални, икономически, демографски, здравни, образователни, политически, екологични и други индикатори. Конструкцията трябва да придаде необходимата

комплексност на индекса и да го направи практически приложим за извършване на широкоспектърен анализ на степента на социално-икономическото развитие, качеството на живота, благополучието и др. Същевременно избраните индикатори за съставяне на комплексни индекси трябва да отговарят на няколко изисквания: да отразяват в значима степен даден аспект на общественото благополучие; да служат за адекватна научна основа при оценка на състоянието или потенциала на отделните страни; да бъдат публикувани в надеждни източници на информация; да представят достоверни данни за цялата съвкупност на изследваните обекти; да бъдат представени в задоволително дълги времеви серии, което да позволи осъществяването на хронологични анализи и съпоставки; да бъдат стандартизирани и да могат да бъдат представени в единици, позволяващи сравнителен анализ между страните. Ключов момент при съставянето на комплексните индекси е да се намери подходящ математически модел и алгоритъм за обработка на данните и калкулиране на крайния резултат. Това често е свързано не само с прилагане на методика за трансформиране на стойностите за отделните индикатори в единна скала на измерване, но и с определяне на тежести за различните индикатори. Като цяло, агрегираните индекси често имат прагматични цели, свързани най-вече с това да измерят в един опростен вид сложни и многомерни процеси, да позволят страните да бъдат ранжирани на комплексна основа, дестилайрайки най-важната информация, да привлекат обществения интерес към определени проблемни области, както и да спомогнат за по-лесно и ефективно взимане на решения (Saisana, Tarantola 2002; Nardo и др. 2005; Chaaban и др. 2016).

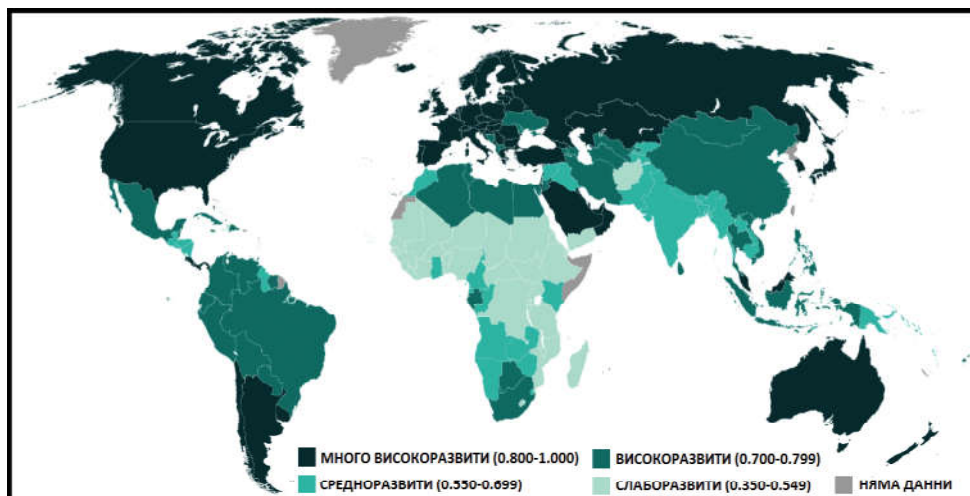
Днес много изследователи, изследователски екипи и институции апробират използването на все по-разнообразни критерии, индикатори, показатели и индекси с цел да се анализират сходствата и различията в степента на културно-политическото, социално-икономическото и природно-екологичното развитие между отделните страни и региони. Като примери в това отношение могат да се посочат: ИЧР (Human Development Index); ИКЖ (Quality of Life Index); Индекс „по-добър живот“ (Better Life Index); Глобален индекс на благополучие (Global Well-Being Index); Индекс за просперитет на Legatum (Legatum Prosperity Index); Индекс „щастлива планета“ (Happy Planet Index); Брутно национално щастие (Gross National Happiness); Индекс на удовлетвореност от живота (Satisfaction with Life Index); Глобален индекс за конкурентоспособност (Global Competitiveness Index); Индекс на икономическа свобода (Index of Economic Freedom); Индекс за благоприятна бизнес среда (Ease of Doing Business Index); Индекс на глобализация (Globalisation Index); Многомерен индекс на бедността (Multidimensional Poverty Index); Индекс на нестабилните държави (Fragile States Index); Глобален индекс на мира (Global Peace Index); Индекс на демокрацията (Democracy Index); Индекс на човешката свобода (Human Freedom Index); Индекс на приобщаващо развитие (Inclusive Development Index); Индекс за обществен напредък (Social Progress

Index); Индекс на устойчиво развитие (Sustainable Development Index); Индекс „устойчиво общество“ (Sustainable Society Index); Индекс за екологична ефективност (Environmental Performance Index); както и много други, свързани с потреблението на ресурси, оценка на националното богатство (вкл. природния потенциал), уязвимост на икономиката, тежест и коефициент на обслужване на външния дълг, оценка на инвестиционния климат, медийна свобода, възприятие на корупцията, качество на управлението, геополитическа мощ и влияние и т.н. В зависимост от концептуалната рамка и разбирането за развитие, както и вложените оценъчни аспекти и методологичен подход, съществуващите комплексни индекси биха могли да бъдат условно поделени в три основни категории: човешко развитие; обществено развитие; устойчиво развитие (Abdul Aziz и др. 2015). На практика, в днешно време, дори самото проследяване и отчитане на множеството разнообразни опити за комплексна оценка на развитието на страните е изключително сложно, като например към 2015 г. са налични поне 95 индекса с подобни претенции, 2/3 от които са създадени след 2001 г. (Cooley, Snyder 2015). От тази гледна точка настоящото изследване разглежда по-подробно само някои от най-често използваните и цитирани в научни изследвания индекси за цялостна оценка на благоденствието на страните, стремейки се също така да демонстрира разнообразни разбирания за развитието и съответно различни методологични подходи.

ИЗБРАНИ ИНДЕКСИ ЗА КОМПЛЕКСНА ОЦЕНКА НА РАЗВИТИЕТО

Един от най-често използваните и относително ефективните показатели при класификация на страните е ИЧР. Въведен е през 1990 г. от ООН (UNDP, 1990) с цел да се придобие по-реална представа на жизненото равнище и достигнатата степен на социално-икономическо развитие в отделните страни. Възниква като алтернатива на традиционно най-използвания показател за жизнен стандарт на населението – среден БВП/БНП на човек. ИЧР е синтетичен показател, съчетаващ в себе си данни за средната продължителност на човешкия живот, средното ниво на образование на населението и средните му доходи. Ежегодно се изследват близо 190 страни в света – тези, за които има необходимата статистическа информация. Стойностите варират между 0 и 1. Приема се, че страните с индекс над 0,8 се отличават с висока степен на развитие, а под 0,55 – с ниска (фиг. 2). През последните години ИЧР се изчислява диференцирано за мъжете и жените във всяка от изследваните страни с цел да се открие степента на равнопоставеност между тях. Въпреки очевидните преимущества ИЧР се характеризира и с някои съществени недостатъци: невъзможност да се отчитат динамичните изменения в социално-икономическото развитие на страните, породени от конюнктурни или дългосрочно действащи фактори; пренебрегване на важни индикатори като тези за неравенствата, със-

тоянието на околната среда и др.; отчитане само на материални фактори, без да се имат предвид сложните съотношения между доходи и благополучие, екологично състояние, социална среда, психологически, етнически и други фактори, отражение на политически процеси и т. н. (Sagar, Najam 1998, Ranis и др. 2006, Ray 2008). В този смисъл ИЧР е по-скоро разширена призма за разглеждане на човешкия прогрес, отколкото сумарна мярка на развитието.

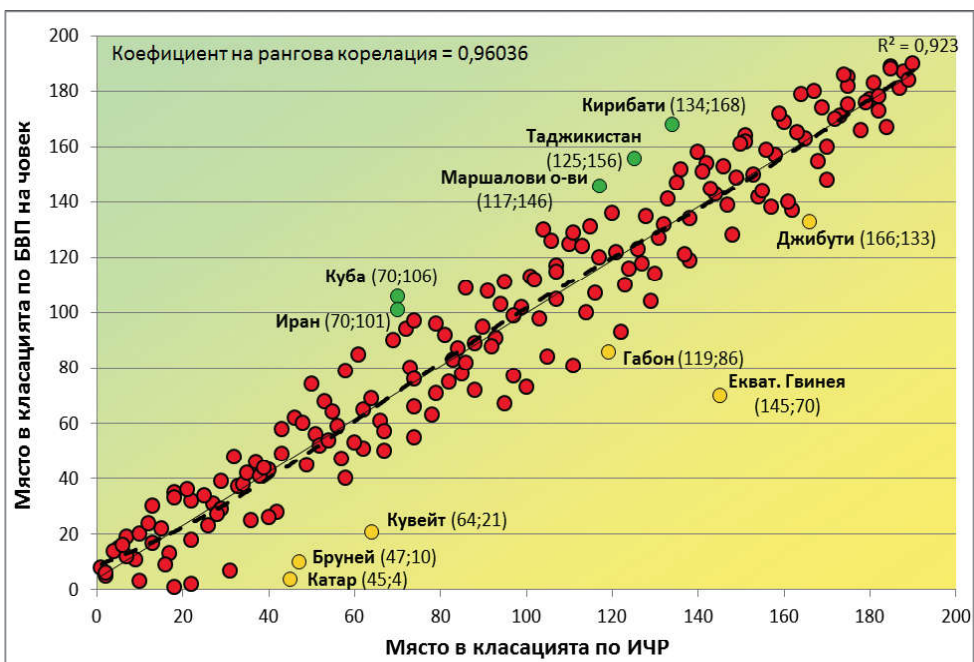

Фиг. 2. Типология на страните в света според ИЧР – 2019 г.

Fig. 2. Typology of the world's countries according to Human Development Index – 2019

Източник: UNDP (2020)

В прил. 1 се демонстрират различия в ранжирането на страните в света по показателите ИЧР и БВП на човек. Като цяло се забелязват немалко сходства между двата показателя, което се доказва и от високата стойност на коефициента на обикновена линейна корелация на Пирсън (0,78), но въпреки това са налице и някои съществени отклонения. Най-типичен пример е Екваториална Гвинея, която е едва на 145-то място по показателя ИЧР, но е на 70-то по БВП на човек (фиг. 3). Подобни контрастни различия се наблюдават също и за страни, зависими от нефтогазовата индустрия – Катар, Кувейт, Бруней, Габон и др. В противоположен смисъл (с по-добро представяне по ИЧР, отколкото по БВП на човек) значими различия се наблюдават за Иран, Куба, Таджикистан, Киргизия, Маршалови острови. При повечето страни обаче разликите са незначителни – например България (56-то място по ИЧР и 59-то по БВП на човек).

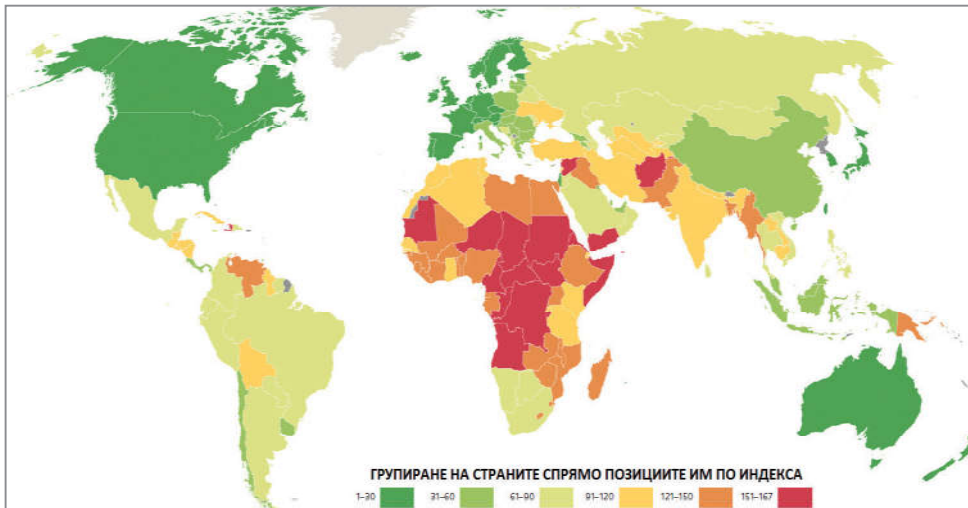

Фиг. 3. Съпоставка между позициите на страните по ИЧР и БВП на човек (ППС) – 2019 г.
 Fig. 3. Comparison between the countries' positioning according to HDI and GDP per capita (PPP) – 2019
 Съставена по: данни от ООН и Световната банка

Индексът за просперитет на Legatum (мозъчен тръст, базиран в Лондон) е съставен с цел страните в света да бъдат ежегодно ранжирани чрез значително по-широка призма, включваща многообразни аспекти на благополучието. С помощта на голям брой представители на академичната общност и експерти са изведени 12 „фундаментални стълба на просперитета“ (безопасност и сигурност; лична свобода; управление; социален капитал; инвестиционен климат; бизнес среда; достъп до пазарите и инфраструктурата; качествени характеристики на икономиката; условия на живот; здравеопазване; образование; околна среда), като всеки от тях съдържа от пет до седем елемента, фокусирани върху отделни политики. Стълбовете от своя страна са групирани в три ключови за просперитета области – приобщаващи общества, отворени икономики и оправомощени хора. За изчисляването са използвани 294 индикатора, като на всеки е определена тежест в зависимост от това доколко важен е за просперитета, базирайки се както на експертна оценка, така и на статистическата значимост на дадения индикатор. Водещите позиции на страните от Западна Европа и Северна Америка, Австралия и Япония и голямото изоставане на Африка са до голяма степен в унисон с резултатите от повечето комплексни индекси, измерващи благоденствието (фиг. 4). Заслужава обаче да

се отбележи сравнително доброто представяне на Китай, Индонезия и някои страни от Латинска Америка.

Фиг. 4. Типология на страните в света според Индекс за просперитет на Legatum – 2020 г.

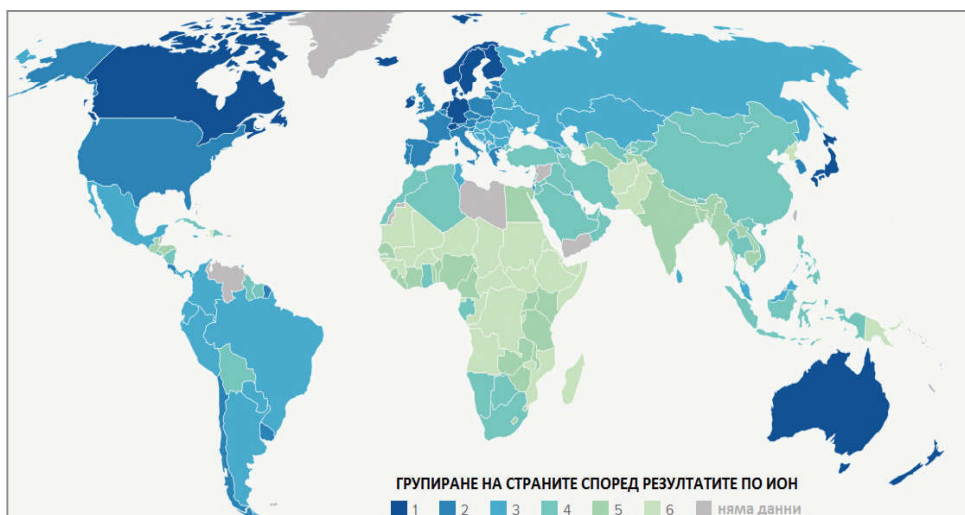
Fig. 4. Typology of the world's countries according to Legatum Prosperity Index – 2020

Източник: Legatum Institute Foundation (2020)

Индексът за обществен напредък (ИОН) е друг модерен инструмент, чрез който да се измери на по-широка база стандартът на живот и благосъстоянието в отделните страни. Той е разработен от американската неправителствена организация Social Progress Imperative. В конструкцията му е заложена идеята, че социалното развитие е свързано с capacитета на дадено общество да задоволи базови нужди на гражданите си, да осигури условия за постигане на повишаващо се и устойчиво качество на живот, както и да създаде предпоставки всички негови граждани да могат да достигнат пълния си потенциал. От тази гледна точка ИОН се базира на три основни измерения на обществения напредък (базови нужди, благополучие и възможности), като в рамките на всяка група има четири отделни компонента, които допълнително поделват използваните индикатори в тематични области. Калкулирането на резултатите по ИОН става чрез обработването на данни за 50 индикатора, като за разлика от много комплексни индекси тук се изключват повечето традиционни измерители на развитието (най-вече икономическите, като напр. доходи, инвестиции и др.). Използват се предимно показатели за социалната среда, които в най-голяма степен онагледяват реалните резултати от въздействието на всички значими за развитието фактори. С други думи, основният концептуален подход, заложен при конструирането на ИОН, е свързан с изследване не на входа (input) на системата, а на нейния изход (output). Първите места в кла-

сацията по ИОН са заети от скандинавските страни и Нова Зеландия, докато на дъното остават страни предимно от Африка и Южна Азия (фиг. 5). Едни от основните критики към ИОН са свързани с понякога непълните и неточни данни, които са в основата на изчисляването му, с това, че критериите му до голяма степен са базирани на „западната ценностна система“, както и с преобладването на психологически и субективни аспекти на благоденствието.

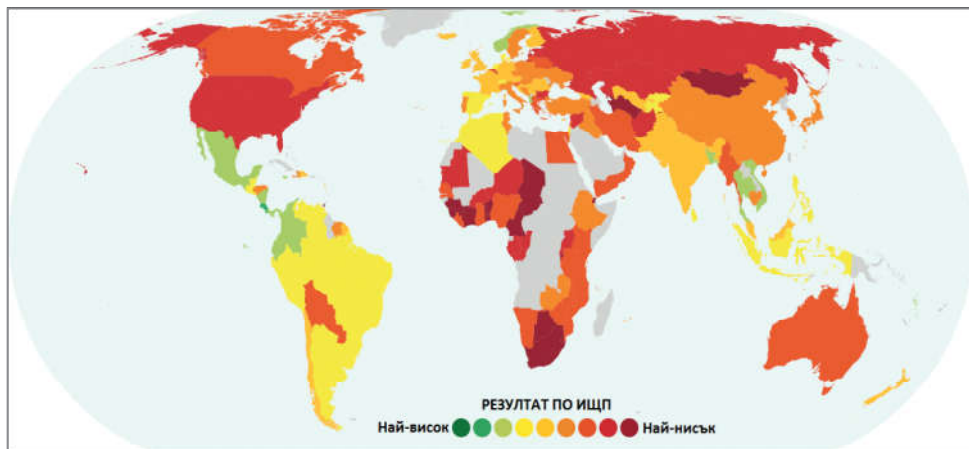
Фиг. 5. Типология на страните в света според ИОН – 2020 г.

Fig. 5. Typology of the world's countries according to Social Progress Index – 2020

Източник: <https://www.socialprogress.org>

Индексът „щастлива планета“ (ИЩП) е предложен през 2006 г. от New Economics Foundation. Той се базира на възгледите за необходимост от икономика, подчинена на устойчиво развитие и опазването на околната среда, като в основата му стои разбирането, че през своя живот хората се стремят към щастие и здраве, а не към натрупване на богатство. На практика ИЩП се стреми да изрази отношение между това, което се влага като ресурси, и това, което е на изхода на системата – човешки живот с различна продължителност и щастие. Използваните индикатори за неговото изчисляване са средната продължителност на живота, удовлетвореността от живота и екологичният отпечатък, като крайният резултат е приблизително равен на произведението на първите два, разделено на третия. Впоследствие към уравнението се прибавят и вътрешните неравенства в рамките на страните по отношение на продължителност на живота и усещане за щастие. Въпреки безспорния принос на ИЩП, свързан със способността му да отрази развитието на дадена страна в контекста на нейните екологични лимити, той си остава на този етап по-скоро подходящ инструмент за измерване на екологичната ефективност от гледна

точка на благополучие, отколкото подходящ метод за цялостна оценка на качеството на живот в дадена страна. Това се дължи както на субективността на показателя удовлетвореност от живота и прекалено голямата тежест, която се отдава на екологичния отпечатък, така и на факта, че в модела са използвани твърде малко индикатори, за да може да претендира за комплексност. Така първите места в класацията по този индекс се оказват заети предимно от латиноамерикански страни (фиг. 6).

Фиг. 6. Типология на страните в света според ИЩП – 2016 г.

Fig. 6. Typology of the world's countries according to Happy Planet Index – 2016

Източник: New Economics Foundation (2016)

Като цяло, резултатите от комплексните индекси са много добра отправна точка за интерпретация на качествени характеристики, но следва да се приемат и с известна условност. Няма как да съществува идеален и неоспорим измерител на човешкия прогрес, като различните индекси предлагат и различни гледни точки за неговото осмисляне (Ghislandi и др. 2019). Същевременно дори и най-съвършените алгоритми и методики за оценяване степента на социално-икономическо развитие или благополучие трудно могат да остойността/математизират прецизно някои важни фактори и променливи – като например: предимства и недостатъци на географското положение; геостратегически и инфраструктурни особености; специфика на стопанската структура, принадлежност към различни международни организации (и значението им към даден момент); запаси на ключови природни ресурси (най-вече предвид флукуациите в техните пазарни цени и степента на експлоатация); политическа и социална конюнктура; културно обособени нагласи и модели; психологически и поведенчески стереотипи.

Голяма част от съществуващите комплексни индекси са критикувани по отношение качеството на използваната информация и разнородни методоло-

гични проблеми/неточности. Това включва: спорна достоверност на изходните данни; недостатъчна осигуреност с информация в хронологичен и хронологичен план; неясен принцип при подбора на индикатори; твърде опростена методика за стандартизация на стойности в единна мярка; неизяснен концептуален модел за същност на развитието; твърде стеснена рамка, пренебрегваща широкия спектър на съвременното разбиране за развитие; подценяване на нематериални аспекти и др. (Costanza и др. 2009, Abdul Aziz и др. 2015). Много от комплексните индекси са на практика специализирани в измерването на конкретен аспект на развитието, което ги прави практически при сравнителен анализ между страни и идентифициране на приоритетни сфери за политически действия, но същевременно те не допринасят много в цялостния дебат за същността на развитието и свързаните с него политики (Harris и др. 2009). Тази констатация се отнася до голяма степен и за индекси, претендиращи да отразяват просперитета на страните през призмата на устойчивото развитие, като е спорно доколко те могат успешно да обхванат необходими икономически, социални, политически и екологични аспекти (често залагайки предимно на индикатори от последната група).

Всичко това напоследък води до преекспониране на мнения, че алгоритмите за измерване на развитието (и свързаните с тях класификационни схеми) трябва да бъдат опростени, намалявайки комплицираността на многомерните индекси, с оглед на това да се постигне концентрация върху данни и индикатори, които са доказали своята практическа приложимост и позволяват да се извършва сравнителен анализ между страните във времеви план (Ghislandi и др. 2019).

АВТОРСКА ТИПОЛОГИЧНА КЛАСИФИКАЦИЯ НА СТРАНИТЕ

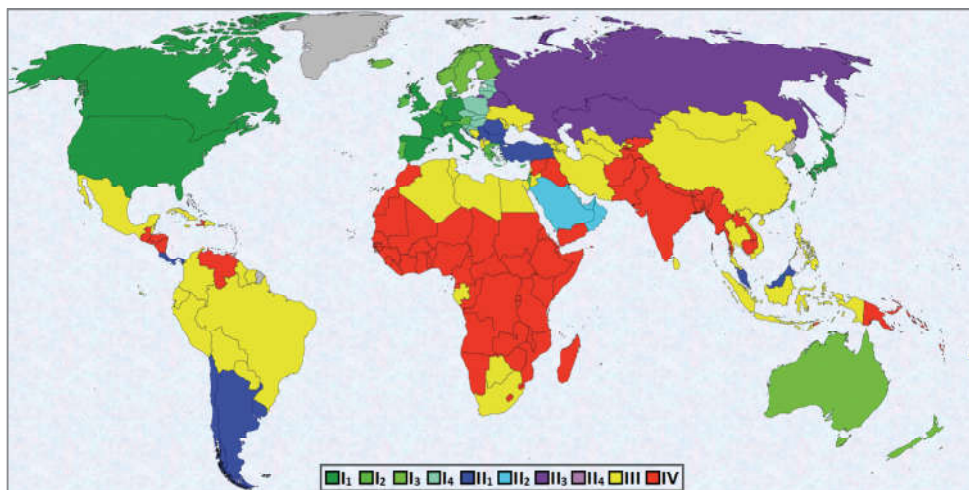
Според традиционните социално-икономически подходи страните в света се делят на 3 главни типа: високо-, средно- и слаборазвити. Макар и условно, това може да служи като обективна основа за универсална типологична класификация. Необходимо е обаче разширяване на използвания набор от критерии, индикатори и показатели, което да даде възможност за детайлизиране на класификацията. Така се стимулира осъвременяване на традиционните подходи, понятия и резултати в съответствие със съвременните динамични тенденции.

Необходимо е да се отбележи, че някои от страните трудно могат да се оценяват коректно поради различни обективни и субективни причини. Част от тях или не поддържат, или не предлагат необходимата актуална информация – типичен пример е КНДР, а дори за високоразвита страна като Монако е налична информация за БВП, но не и за ИЧР. Освен това много официално признати от ООН държави са на практика политически раздробени – Босна и Херцеговина, Молдова, Сомалия и други, което поставя под съмнение обек-

тивността и достоверността на наличната статистическа информация. Има и определена неяснота за реалната ситуация в редица много малки страни или раздробени зависими територии – пример за това е многовариантното обозначаване на Вирджинските острови.

С оглед на всички гореспоменати съображения настоящото изследване предлага авторски подход за класификация на страните в света чрез извеждането на няколко ключови критерии и индикатори. Тяхното съчетание не само представя съвременна концептуална рамка, но и позволява във висока степен да се оцени, съотнесе и типологизира актуалното развитие на страните. Така комплексните количествени и качествени характеристики дават възможност за надграждане резултатите от обработка и анализ на статистически данни, за представяне на една по-цялостна концепция.

Използването на разнообразни индикатори и необходимостта от максимално възможна прецизност при групирането налага някои от страните да бъдат изключени от изследването поради липса на пълна информация (предимно такива с малък географски, демографски и икономически потенциал). Нашият опит за типологизация обхваща 190 страни, които са условно поделени в четири главни типа, като първите два от тях са допълнително детайлизирани чрез отделни подтипове (фиг. 7 и табл. 2).

Фиг. 7. Авторска типологична класификация на страните в света – 2020 г.

Fig. 7. Authorial typological classification of the world's countries – 2020

ПЪРВИ ГЛАВЕН ТИП са *високоразвитите страни*. От тях в най-голяма степен зависят тенденциите на съвременното икономическо развитие. Като високоразвити могат да се обозначат 40 страни в света. Всяка от тях през 2020 г. отговаря на поне 7 от следните 8 основни критерии/индикатори/показатели:

- ИЧР над 0,850;
- Индекс за просперитет на Legatum над 66;
- Среден БВП на човек над 30 хил. долара;
- Високо развита в технологично отношение стопанска инфраструктура;
- Водеща роля на третичния стопански сектор – над 2/3 от БВП;
- Водеща роля на машините и оборудването в износа на страната – над 50 %;
- Осъществен демографски преход;
- Развито гражданско общество.

Повечето от посочените високоразвити страни членуват в Организацията за икономическо сътрудничество и развитие. През 2019 г. в тях се произвеждат около 44% от БВП в света (през 2001 г. този дял е много по-висок – близо 57%). Същевременно дялът им в БНП на света е около 60% от световния, тъй като чрез техни капитали се произвежда над половината от БВП в останалите страни. Високоразвитите страни отделят близо 2/3 от средствата в света за научни изследвания и внедряването на технологичните постижения в практиката. В тях се осъществяват успешни политики за преход към устойчиво развитие.

Сред високоразвитите страните страни все още няма представители от цивилизационните региони на Латинска Америка, Евразия, Африка, Арабско-ислямския регион и Южна Азия.

Между представителите на високоразвитите страни се наблюдават и значителни различия, което е основание да се поделят условно на 4 подтипа:

– Водещият **Първи подтип (I₁)** включва *9 страни*: тези от Г-7 (САЩ, Япония, Германия, Франция, Великобритания, Италия, Канада), Република Корея и Испания. Те са главни двигатели на световната икономика, като дават около 35% от БВП в света (2001 г. – 47%).

– **Втори подтип (I₂)** формират *16 страни* с по-малък икономически, демографски и териториален потенциал. Като цяло се отличават с много висок жизнен стандарт: Австрия, Андора, Белгия, Гърция, Дания, Израел, Ирландия, Кипър, Лихтенщайн, Люксембург, Малта, Нидерландия, Португалия, Сингапур, Тайван и Швейцария. Сходни характеристики имат Монако и Сан Марино, но не са включени в настоящото изследване поради липса на достатъчно данни.

– Като специфичен **Трети подтип (I₃)** могат да се разглеждат *6 страни*: Австралия, Исландия, Нова Зеландия, Норвегия, Швеция, Финландия. Те разполагат със значителен териториален и природноресурсен потенциал, отличават се с твърде ниска демографска гъстота и икономическа плътност, но населението им има много висок жизнен стандарт. Тази група страни постига

и най-високи средни стойности както по ИЧР, така и по Индекса за просперитет на Legatum. Австралия и Нова Зеландия често се характеризират и като страни с преселнически модел на развитие. Към този подтип условно може да се разглежда Канада, която е и представител на вече посочения първи подтип.

– **Четвърти (адаптивен) подтип (I₄)** формират *9 източноевропейски страни*: Естония, Латвия, Литва, Полша, Словакия, Словения, Унгария, Хърватия и Чехия. Те се отличават с висока адаптивност и успешно интегриране към политико-икономическите структури на високоразвитите страни. Може да се предположи, че евентуалното увеличаване в перспектива на страните от първия тип ще се осъществява чрез разрастване именно на този подтип.

ВТОРИ ГЛАВЕН ТИП е представен от *29 относително развити страни*. Те се отличават с преходни социално-икономически характеристики между средно- и високоразвитите страни. Важна особеност е, че все още не покриват 2 или повече от горепосочените 8 критерии/индикатори/показатели. Могат условно да се поделят на 4 подтипа:

– **Първият подтип (II₁)** включва *11 европейски, азиатски и латиноамерикански страни*: Аржентина, България, Коста Рика, Малайзия, Панама, Румъния, Сърбия, Турция, Уругвай, Черна гора и Чили. ИЧР при тях е над 0,800. БВП на човек – над 19 хил. долара, а средната стойност на Индекса за просперитет на Legatum е относително висока – 64,3. Динамиката в развитието им дава основания да се прогнозира, че в кратко- и средносрочна перспектива вероятно ще могат да придобият характеристики, близки до високоразвитите страни и да се причислят към техния адаптивен тип (I₄). В най-изгодни за това позиции са Румъния и България, които членуват в ЕС и имат благоприятно дифузно съседство със страни от първия тип.

– **Вторият подтип (II₂)** е представен от *7 мюсюлмански страни* със значителни нефто-газови ресурси, висок естествен прираст и авторитарно управление: Бахрейн, Бруней, Катар, Кувейт, ОАЕ, Оман и Саудитска Арабия. Техният БВП на човек (средно около 58 хил. долара) е по-близък до стойностите, характерни за високоразвитите страни, макар и да варира в широки граници – от 28 хил. долара за Оман до 94 хил. за Катар. Тази група обаче отстъпва значително на високоразвитите страни при измерване на комплексното благополучие – както по отношение на ИЧР, така и при Индекса за просперитет на Legatum. Постигнатият относително висок БВП на човек е резултат предимно от приходите при износа на енергоносители, но се разпределя твърде контрастно сред отделните социални групи от населението. Това поставя под съмнение перспективите за преход към устойчиво развитие в средносрочен план.

– **Третият подтип (II₃)** страни са *3 бивши съветски републики*: Беларус, Казахстан и Русия. Общи техни характерни черти са силната политическа и икономическа централизация на властта, високата степен на милитаризация на развитието и относително добре технологично развитият вторичен стопан-

ски сектор. ИЧР при тях е над 0,820, БВП на човек – между 20 и 30 хил. долара, а Индексът за просперитет на Legatum е сравнително нисък – средно 59,3.

– **Четвъртият подтип (II₄)** включва 8 *островни страни* в Карибско море, Индийския океан и Микронезия: Антигуа и Барбуда, Барбадос, Бахамски острови, Мавриций, Палау, Сейнт Китс и Невис, Сейшели, Тринидад и Тобаго. Повечето са зависими територии или принадлежат към Британската общност. Стойности на показателя БВП на човек при тях варира в широки граници – от 16 хил. до 39 хил. долара. Преобладаващата икономическа специализация е в областите на туризма, банковото дело, земеделието и хранителната промишленост. Отличават се с благоприятни условия за офшорна дейност. Вторичният сектор е слабо развит. ИЧР е под 0,830 поради относително по-ниската степен на грамотност и средна продължителност на живота. Естественят прираст на населението е сравнително висок. Сходни характеристики с подтип II₄ имат Аруба, Бермудски острови, Вирджински острови, Гуам, Кайманови острови, Кюрасао, Мартиника, Нова Каледония, Пуерто Рико, Реюнион, Северни Мариански острови и Търкс и Кайкос, но не са включени в настоящото изследване поради липса на достатъчно данни.

ТРЕТИ ГЛАВЕН ТИП са 46 *средноразвити страни* от различни части на света: 17 от Латинска Америка (Белиз, Боливия, Бразилия, Гвиана, Гренада, Доминика, Доминиканска република, Еквадор, Колумбия, Куба, Мексико, Парагвай, Перу, Сейнт Винсент и Гренадини, Сейнт Лусия, Суринам и Ямайка); 10 бивши социалистически страни от Източна Европа и СССР (Азербайджан, Албания, Армения, Босна и Херцеговина, Грузия, Молдова, Северна Македония, Туркменистан, Узбекистан и Украйна); 7 от Африка (Алжир, Ботсвана, Габон, Египет, Либия, Република Южна Африка и Тунис); 6 от Източна и Югоизточна Азия (Виетнам, Индонезия, Китай, Монголия, Тайланд и Филипини); 3 от Близкия Изток (Иран, Йордания и Ливан); 2 островни страни в Южна Азия (Малдиви и Шри Ланка), както и Фиджи в Океания. Стойностите на ИЧР за тези страни са между 0,650 и 0,750, а БВП на човек – 7–21 хил. долара. Индексът за просперитет на Legatum варира между 41,2 за Либия и 61,8 за Грузия. Повечето страни в този тип не покриват 3 или повече от главните критерии/индикатори/показатели. Друга характерна черта е значително по-ниската комплексна стопанска ефективност, породена от технологично изоставане. С известна условност изключение правят страни като Китай, Мексико, Бразилия и Тайланд. Китай и Мексико например вероятно скоро ще могат да покриват критериите за втория главен тип – съответно II₃ и II₁.

ЧЕТВЪРТИ ГЛАВЕН ТИП включва 75 *слаборазвити (развиващи се) страни*. От тях 45 са в Африка, 15 – Азия, 9 – Океания (вкл. Източен Тимор), 6 – Латинска Америка. Всички (с изключение на Киргизстан) членуват в Г-77 (т. нар. „Клуб на бедните“). Сред тях са и 46 страни, които по критериите на ООН са „най-слабо развити“, вкл. 32 в Африка, 8 – Азия и 6 островни (UNCTAD, 2020). Средният БВП на човек в четвъртият тип е едва 4,4 хил.

долара, като само 8 страни са с над 8 хил. долара, а 30 (вкл. 25 африкански) – под 3 хил. Ниски са и стойностите на ИЧР – средно 0,562, като само 5 страни (сред тях 3 от Океания) имат над 0,700, а 34 (предимно африкански) – под 0,550. Значителното изоставане се препотвърждава и чрез Индекса за просперитет на Legatum, като с най-неблагоприятни позиции са Южен Судан, ЦАР, Йемен, Чад, Сомалия, Афганистан, ДР Конго и Еритрея.

Повечето страни в четвъртия тип се характеризират с неблагоприятно съчетание на задържащи развитието им природни, социално-икономически и политически фактори – природни бедствия, ерозия на почвата, обезлесяване, настъпление на пустините, късен промишлен старт, едностранно развито стопанство, ниска степен на развитие на производителните сили, нестабилна вътрешна и външна политическа обстановка, междуетнически и религиозни вражди и др.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Типологичните съотношения между страните в света отразяват влиянието както на дългосрочно действащи, така и на конюнктурни тенденции и фактори. Към настоящия момент те могат да се приемат предимно като резултат от инерция на продължително развитие. Същевременно всяка типологична класификация трябва да се подлага на периодична актуализация.

Въпреки еволюцията на индексите за комплексна оценка на развитието и свързаните с тях класификации, непрекъснатото създаване на нови такива, съпроводено с критики към съществуващите относно тяхната правдоподобност и акуратност, е ясен показател за някои недостатъци. Необходимо е усъвършенстване на изследователската методология и логическата рамка, в т. ч. и на използваните критерии, индикатори, показатели, математическите способности и алгоритми за калкулиране на резултатите, прилаганите модели за извършване на сравнителен анализ между страните и др.

Измервайки степента на развитие и благополучие чрез набор от ключови количествени и качествени критерии, индикатори и показатели, настоящото изследване предлага авторска типологизация на страните в света. Тя онагледява съществуващите дисбаланси в комплексното развитие на глобално и макрорегионално равнище и създава предпоставки за извършване на задълбочен сравнителен анализ между страни и региони. На тази база представеното изследване може да се използва многоаспектно – като инструмент за оценка на комплексна стопанска ефективност, за създаване на многомерни модели на пространствено развитие, както и за разработване на диференцирани политики на различни териториални нива.

Приложение 1

Appendix 1

Ранжиране на страните в света по ИЧР и БВП на човек (ППС) – 2019 г.

Ranking the world's countries according to HDI and GDP per capita (PPP) – 2019

Страна	ИЧР		Страна	БВП на човек	
	Стойност	Ранг		Стойност	Ранг
Норвегия	0,957	1	Лихтенщайн	139100 *	1
Швейцария	0,955	2	Люксембург	124591	2
Ирландия	0,955	2	Сингапур	101649	3
Исландия	0,949	4	Катар	94029	4
Германия	0,947	5	Ирландия	89684	5
Швеция	0,945	6	Швейцария	72376	6
Австралия	0,944	7	ОАЕ	70089	7
Нидерландия	0,944	7	Норвегия	70006	8
Дания	0,940	9	САЩ	65298	9
Финландия	0,938	10	Бруней	64848	10
Сингапур	0,938	10	Дания	62090	11
Великобритания	0,932	12	Нидерландия	61285	12
Нова Зеландия	0,931	13	Австрия	60418	13
Белгия	0,931	13	Исландия	60132	14
Канада	0,929	15	Германия	57530	15
САЩ	0,926	16	Швеция	56632	16
Австрия	0,922	17	Белгия	56349	17
Израел	0,919	18	Тайван	55078	18
Япония	0,919	18	Австралия	53381	19
Лихтенщайн	0,919	18	Финландия	53172	20
Словения	0,917	21	Кувейт	52060	21
Република Корея	0,916	22	Канада	51669	22
Тайван	0,916	22	Франция	50993	23
Люксембург	0,916	22	Великобритания	49932	24
Испания	0,904	25	Андора	49900 *	25
Франция	0,901	26	Саудитска Арабия	49040	26
Чехия	0,900	27	Малта	47578	27
Малта	0,895	28	Бахрейн	47003	28
Естония	0,892	29	Италия	45723	29
Италия	0,892	29	Нова Зеландия	45382	30
ОАЕ	0,890	31	Чехия	44296	31
Гърция	0,888	32	Република Корея	44011	32
Кипър	0,887	33	Япония	43594	33
Литва	0,882	34	Испания	43496	34
Полша	0,880	35	Израел	42898	35
Андора	0,868	36	Словения	42431	36
Латвия	0,866	37	Кипър	41254	37
Португалия	0,864	38	Литва	40016	38
Словакия	0,860	39	Естония	39986	39

Страна	ИЧР	
	Стойност	Ранг
Унгария	0,854	40
Саудитска Арабия	0,854	40
Бахрейн	0,852	42
Чили	0,851	43
Хърватия	0,851	43
Катар	0,848	45
Аржентина	0,845	46
Бруней	0,838	47
Черна гора	0,829	48
Румъния	0,828	49
Палау	0,826	50
Казахстан	0,825	51
Русия	0,824	52
Беларус	0,823	53
Турция	0,820	54
Уругвай	0,817	55
България	0,816	56
Панама	0,815	57
Барбадос	0,814	58
Бахамски острови	0,814	58
Оман	0,813	60
Грузия	0,812	61
Коста Рика	0,810	62
Малайзия	0,810	62
Сърбия	0,806	64
Кувейт	0,806	64
Мавриций	0,804	66
Тринидад и Тобаго	0,796	67
Сейшели	0,796	67
Албания	0,795	69
Куба	0,783	70
Иран	0,783	70
Шри Ланка	0,782	72
Босна и Херцеговина	0,780	73
Украйна	0,779	74
Гренада	0,779	74
Мексико	0,779	74
Сейнт Китс и Невис	0,779	74
Антигуа и Барбуда	0,778	78
Перу	0,777	79
Тайланд	0,777	79
Армения	0,776	81
Северна Македония	0,774	82

Страна	БВП на човек	
	Стойност	Ранг
Бахамски острови	38743	40
Португалия	37918	41
Полша	35165	42
Унгария	34966	43
Словакия	33516	44
Румъния	33340	45
Латвия	33021	46
Панама	32851	47
Гърция	32506	48
Хърватия	31131	49
Сейшели	30517	50
Малайзия	29620	51
Русия	29181	52
Оман	28507	53
Турция	28133	54
Сейнт Китс и Невис	27608	55
Казахстан	27518	56
Тринидад и Тобаго	27334	57
Чили	27002	58
България	25312	59
Черна гора	24036	60
Мавриций	23882	61
Аржентина	23040	62
Антигуа и Барбуда	22880	63
Уругвай	22515	64
Коста Рика	21738	65
Мексико	20944	66
Малдиви	20395	67
Беларус	19997	68
Сърбия	19495	69
Екваториална Гвинея	19379	70
Тайланд	19277	71
Доминиканска република	19228	72
Ботсвана	18553	73
Палау	18357	74
Северна Македония	18108	75
Гренада	17793	76
Суринам	17256	77
Китай	16830	78
Барбадос	16331	79
Босна и Херцеговина	16289	80
Туркменистан	16217	81
Сейнт Лусия	16132	82

Страна	ИЧР		Страна	БВП на човек	
	Стойност	Ранг		Стойност	Ранг
Колумбия	0,767	83	Колумбия	16012	83
Бразилия	0,765	84	Либия	15846	84
Китай	0,761	85	Грузия	15656	85
Еквадор	0,759	86	Габон	15612	86
Сейнт Лусия	0,759	86	Бразилия	15300	87
Азербайджан	0,756	88	Ливан	15196	88
Доминиканска република	0,756	88	Азербайджан	15041	89
Молдова	0,750	90	Албания	14648	90
Алжир	0,748	91	Фиджи	14290	91
Ливан	0,744	92	Армения	14258	92
Фиджи	0,743	93	Гвиана	13661	93
Доминика	0,742	94	Шри Ланка	13657	94
Тунис	0,740	95	Молдова	13627	95
Малдиви	0,740	95	Перу	13416	96
Сейнт Винсент и Гренадини	0,738	97	Украина	13341	97
Суринам	0,738	97	Парагвай	13246	98
Монголия	0,737	99	Сейнт Винсент и Гренадини	13038	99
Ботсвана	0,735	100	Република Южна Африка	13034	100
Ямайка	0,734	101	Иран	12937	101
Йордания	0,729	102	Монголия	12862	102
Парагвай	0,728	103	Доминика	12444	103
Тонга	0,725	104	Бутан	12356	104
Либия	0,724	105	Индонезия	12335	105
Узбекистан	0,720	106	Куба	12300 *	106
Боливия	0,718	107	Египет	12284	107
Филипини	0,718	107	Алжир	12020	108
Индонезия	0,718	107	Еквадор	11879	109
Белиз	0,716	110	Ирак	11363	110
Самоа	0,715	111	Тунис	11232	111
Туркменистан	0,715	111	Йордания	10517	112
Венецуела	0,711	113	Ямайка	10193	113
Република Южна Африка	0,709	114	Намибия	10064	114
Палестина	0,708	115	Филипини	9302	115
Египет	0,707	116	Салвадор	9164	116
Маршалови острови	0,704	117	Боливия	9111	117
Вьетнам	0,704	117	Гватемала	9020	118
Габон	0,703	119	Есватини	9003	119
Киргизстан	0,697	120	Вьетнам	8397	120
Мароко	0,686	121	Лаос	8173	121
Гвиана	0,682	122	Мароко	7826	122
Ирак	0,674	123	Кабо Верде	7489	123

Страна	ИЧР	
	Стойност	Ранг
Салвадор	0,673	124
Таджикистан	0,668	125
Кабо Верде	0,665	126
Гватемала	0,663	127
Никарагуа	0,660	128
Бутан	0,654	129
Намибия	0,646	130
Индия	0,645	131
Хондурас	0,634	132
Бангладеш	0,632	133
Кирибати	0,630	134
Сао Томе и Принсипи	0,625	135
Микронезия	0,620	136
Лаос	0,613	137
Гана	0,611	138
Есватини	0,611	138
Вануату	0,609	140
Източен Тимор	0,606	141
Непал	0,602	142
Кения	0,601	143
Камбоджа	0,594	144
Екваториална Гвинея	0,592	145
Замбия	0,584	146
Мианмар	0,583	147
Ангола	0,581	148
Конго	0,574	149
Зимбабве	0,571	150
Соломонови острови	0,567	151
Сирия	0,567	151
Камерун	0,563	153
Пакистан	0,557	154
Папуа Нова Гвинея	0,555	155
Коморски острови	0,554	156
Мавритания	0,546	157
Бенин	0,545	158
Уганда	0,544	159
Руанда	0,543	160
Нигерия	0,539	161
Кот д'Ивоар	0,538	162
Танзания	0,529	163
Мадагаскар	0,528	164
Лесото	0,527	165
Джибути	0,524	166

Страна	БВП на човек	
	Стойност	Ранг
Венецуела	7344	124
Белиз	7315	125
Узбекистан	7308	126
Индия	6997	127
Ангола	6966	128
Самоа	6796	129
Тонга	6666	130
Палестина	6495*	131
Хондурас	5981	132
Джибути	5780	133
Гана	5652	134
Никарагуа	5646	135
Киргизстан	5486	136
Кот д'Ивоар	5443	137
Мавритания	5427	138
Мианмар	5370	139
Нигерия	5363	140
Бангладеш	4964	141
Пакистан	4898	142
Камбоджа	4583	143
Папуа Нова Гвинея	4548	144
Кения	4521	145
Маршалови острови	4244	146
Сао Томе и Принсипи	4145	147
Судан	4123	148
Конго	3836	149
Камерун	3803	150
Източен Тимор	3710	151
Микронезия	3653	152
Замбия	3624	153
Непал	3568	154
Сенегал	3545	155
Таджикистан	3529	156
Бенин	3433	157
Вануату	3293	158
Коморски острови	3195	159
Хаити	3034	160
Зимбабве	2961	161
Сирия	2900*	162
Лесото	2824	163
Соломонови острови	2781	164
Танзания	2771	165
Гвинея	2675	166

Страна	ИЧР		Страна	БВП на човек	
	Стойност	Ранг		Стойност	Ранг
Того	0,515	167	Мали	2424	167
Сенегал	0,512	168	Кирибати	2372	168
Афганистан	0,511	169	Руанда	2325	169
Хаити	0,510	170	Гамбия	2321	170
Судан	0,510	170	Етиопия	2320	171
Гамбия	0,496	172	Уганда	2284	172
Етиопия	0,485	173	Буркина Фасо	2275	173
Малави	0,483	174	Афганистан	2156	174
ДР Конго	0,480	175	Гвинея-Бисау	2077	175
Либерия	0,480	175	Йемен	2057	176
Гвинея-Бисау	0,480	175	Еритрея	1836	177
Гвинея	0,477	178	Сiera Леоне	1794	178
Йемен	0,470	179	Мадагаскар	1720	179
Еритрея	0,459	180	Того	1667	180
Мозамбик	0,456	181	Чад	1650	181
Сiera Леоне	0,452	182	Либерия	1491	182
Буркина Фасо	0,452	182	Мозамбик	1338	183
Мали	0,434	184	Нигер	1279	184
Бурунди	0,433	185	ДР Конго	1147	185
Южен Судан	0,433	185	Малави	1107	186
Чад	0,398	187	ЦАР	987	187
ЦАР	0,397	188	Южен Судан	862	188
Нигер	0,394	189	Бурунди	785	189
Сомалия	0,356 *	190	Сомалия	400 *	190

* Данни от преди 2019 г. – последната публикувана за страната официална статистическа информация

Съставена по: данни от ООН и Световната банка

ЛИТЕРАТУРА

- Вольский, В. 1968. О типах стран капиталистического мира. – *Вестник МГУ*, серия V, География, № 6.
- Вольский, В. 1998. Типы зарубежных стран. – В: Социально-экономическая география зарубежного мира. Москва.
- Дмитревский, Ю. 1983. Территориальный аспект экономики развивающихся стран. Ленинград.
- Карастоянов, С., Б. Колев. 1984. Типологична икономгеографска класификация на социалистическите страни. – *Год. на СУ „Св. Климент Охридски“*, книга 2 – *География*, 78.
- Машбиц, Я. 1981. Развивающиеся страны: проблемно-типологические страноведческие характеристики. *Вопросы географии*, 116.
- Русев, М., Б. Колев. 2003. Изменения в типологичната геоекологична класификация на страните в Европа през 1990–2000 г. – *Проблеми на географията*, 3–4, 89–102.

- Русев, М. 2005. Комплексна стопанска ефективност в европейските страни (класификационни и типологични аспекти). – *Год. на СУ „Св. Климент Охридски“, книга 2 – География*, 96, 153–167.
- Abdul Aziz, S., R. Mohd Amin, S. Abdullah Yusof, M.A. Haneef, M.O. Mohamed, G. Oziev. 2015. A critical analysis of development indices. – *Australian Journal of Sustainable Business and Society*, 1, 1, 37–53.
- Chaaban, J., A. Irani, A. Khoury. 2016. The Composite Global Well-Being Index (CGW-BI): A New Multi-Dimensional Measure of Human Development. – *Social Indicators Research*, 129, 465–487.
- Cooley, A., J. Snyder. (eds.) 2015. *Ranking the World: Grading States as a Tool of Global Governance*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Costanza, R., M. Hart, S. Posner, J. Talberth. 2009. Beyond GDP: The Need for New Measures of Progress, – In: *The Pardee papers*, No. 4 / January 2009.
- Cracolici, M.F., M. Cuffaro, P. Nijkamp. 2010. The Measurement of Economic, Social and Environmental Performance of Countries: A Novel Approach. – *Social Indicators Research*, 95, 339–356.
- Delhey, J., C. Kroll. 2013. A “happiness test” for the new measures of national well-being: how much better than GDP are they? – In: Brockmann, H. & Delhey, J. (eds.). *Human happiness and the pursuit of maximization*. Dordrecht: Springer Netherlands, pp. 191–210.
- Ghislandi, S., W.C. Sanderson, S. Scherbov. 2019. A Simple Measure of Human Development: The Human Life Indicator. – *Population and Development Review*, 45, 1, 219–233.
- Haq, M.U. 1995. *Reflections on Human Development: how the focus of development economics shifted from national income accounting to people-centred policies, told by one of the chief architects of the new paradigm*. New York: Oxford University Press.
- Harris, D., M. Moore, H. Schmitz. 2009. Country Classifications for a Changing World. – In: *IDS Working Papers*, 2009, 1–48.
- Hobijn, B., P.H. Franses. 2001. Are living standards converging?. – *Structural Change and Economic Dynamics*, 12, 171–200.
- Joshanloo, M., V. Jovanović, T. Taylor. 2019. A multidimensional understanding of prosperity and well-being at country level: Datadriven explorations. – *PLoS ONE*, 14, 10, 1–35.
- Legatum Institute Foundation. 2020. *The Legatum Prosperity Index: A tool for transformation*. [Online] available at: <https://www.prosperity.com/about/resources> [22 March, 2021].
- Marchante, A.J., B. Ortega. 2006. Quality of life and economic convergence across Spanish regions, 1980–2001. – *Regional Studies*, 40, 5, 471–483.
- McGregor, J.A., S. Coulthard, L. Camfield. 2015. *Measuring what matters: The role of well-being methods in development policy and practice*. ODI Development Progress Project Note, 4.
- Moreira, S., N. Crespo. 2016. Composite Indicators of Development – Some Recent Contributions. – In: Jeremic, V., Radojicic, Z. & Dobrota, M. (eds.). *Handbook on Emerging Trends in the Development and Application of Composite Indicators*, IGI Global.
- Nardo, M., M. Saisana, A. Saltelli, S. Tarantola. 2005. *Tools for composite indicators building*. European Commission Joint Research Center (EUR 21682 EN).

- New Economics Foundation. 2016. The Happy Planet Index 2016: A global index of sustainable wellbeing. [Online] available at: <http://happyplanetindex.org/about> [28 March, 2021].
- Ranis, G., F. Stewart, E. Samman. 2006. Human development: beyond the human development index. – *Journal of Human Development*, 7, 3, 323–358.
- Ray, A.K. 2008. Measurement of social development: an international comparison. – *Social Indicators Research*, 86, 1, 1–46.
- Sagar, A.D., A. Najam. 1998. The Human Development Index: a critical review. – *Ecological Economics*, 25, 3, 249–264.
- Saisana, M., S. Tarantola. 2002. State-of-the-art report on current methodologies and practices for composite indicator development. European Commission Joint Research Center (EUR 20408 EN).
- Sen, A. 1999. Development as freedom. New York: Oxford University Press.
- The European Parliament. 2011, GDP and beyond – Measuring progress in a changing world. European Parliament resolution of 8 June 2011, [Online] available at: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-7-2011-0175_EN.html [11 March, 2021]
- UNCTAD. 2020. The Least Developed Countries Report 2020: Productive capacities for the new decade. [Online] available at: https://unctad.org/system/files/official-document/ldcr2020_en.pdf [29 March, 2021].
- United Nations Development Program (UNDP). 1990. Human development report (HDR). New York: Oxford University Press.
- United Nations Development Program (UNDP). 2020. Human Development Report 2020, The next frontier: Human development and the Anthropocene. [Online] available at: <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2020.pdf> [22 March, 2021].
- Van der Gaag, J. 2011. The economics of human development. [Online] available at: <https://www.brookings.edu/on-the-record/the-economics-of-human-development> [14 April, 2021].

SUMMARY

TYPOLOGICAL CLASSIFICATION OF THE WORLD'S COUNTRIES AS OF 2020

Being used as a major methodological approach in the contemporary regional geography and development geography, typological classifications can be perceived as a useful tool for developing in-depth comparative analyses, measuring differences on a complex base, and providing valuable inputs for some other branches of geography (such as political, socio-economic, cultural geography, etc.). Given that the world's countries are characterized by diverse natural, demographic, economic and political features, the paper at first systemizes specific criteria, indicators, and measures that can be utilized when designing and structuring an advanced classification.

The study also provides a brief retrospective review of the evolutionary processes concerning the development and prosperity concepts and related classification schemes. A special emphasis is put on the changing conceptual framework and paradigm related to prosperity, leading us to the conclusion that a modern and holistic concept should consider development as a complex multidimensional structure, including both subjective and objective determinants. Further, we scrutinize some of the most popular composite well-being indicators and indexes trying to disclose their specific advantages and disadvantages in assessing the overall development and grouping countries into certain categories. While the results from those indexes generally provide a sound base for capturing the main patterns and for conducting further qualitative analyses, they should be treated with a certain degree of conditionality, especially given the inability of the composite indexes to encompass some key (hard-to-measure) factors and variables, as well as some methodological flaws in their algorithms and logics.

Taking into account the above-mentioned considerations, the paper describes an authorial approach for classifying the world's countries. It is based on identifying some key quantitative and qualitative criteria and indicators that, taken together, could not only present a contemporary framework and holistic approach to measuring prosperity, but also assess, compare and classify adequately the current development levels of the different countries. The typological classification covers 190 countries dividing them conditionally into 4 major types, with additional sub-types conceptualized in some of the groups. The results attest clearly the existing disbalances in the complex development at the global and macro-regional level and provide a solid base for conducting in-depth comparative analyses between countries and regions. Thus, our study, results and conclusions could be used within different contexts: as an instrument for evaluating the overall economic efficiency; as a tool for building multidimensional spatial development models; as a reference point for conceptualizing differentiated policies at the different territorial levels.